У теорії людського капіталу основна увага сконцентрована на проблемах економічної ефективності інвестицій у людину.

1. Про освіту: Закон України від N.1060-XII, із змінами від 19.12.2006// www.osvita.org.ua.

2. Алимова Н.К., Пугач В.Н. Экономика образования: розвитие взглядов // Экономика образования. – 2010. – №1 – С. 4 – 29.

3. Ашер А. Теория человеческого капитала и практика предоставления студенческих грантов // Экономика образования. – 2009. – №2. – С. 87 – 91.

4. Вифлеемский А.Б. Проблемы реформирования системы оплаты труда в образовании и экономика знаний // Экономика образования – 2004. – №3. – С. 43 – 62.

5. Гневашева В.А. Социально-экономическа значимость образования как общественного блага// Экономика образования. – 2008. – №6. – С. 40 – 41.

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах Т.1./ Ред. кол.: Е.В. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000 – С. 391 – 394.

7. Каленюк І.С. Економіка освіти: Навч. посіб. – К.: Знання України. 2005. – С. 316.

8. Кириченко О., Паращенко Л. Економіка освіти України: проблеми та перспективи реформування // Вища школа. – 2008. – №2 – С. 46 – 51.

9. С. Клепко. Економіка освіти з точки зору філософії освіти// Управління освітою. – 2007. – №7. – С. 10 – 17.

10. Маркс К. Капитал Т1// К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. – Т.23. – 907 с.

11. Маршалл А. Принципы политической экономики: Пер. с анг. – М.: Прогресс, 1983. – Т.1. – С. 415.

12. Петті У. Антология экономической класики. Предисловие И.А. Столярова. – М.: МП "7 конов", "Ключ", 1993. – С. 475.

13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэгиз, 1962. – С. 684.

14. Тейхера П. Рынки в сфере висшего образования: можем ли мы по-прежнему учится у класиков?// Экономика образования. – 2008. – №2. – С. 75 – 87.

15. Щербак Є.Н. Условия образовательного кредитования в России//Экономика образования. – 2008. – №5. – С. 21 – 31.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2010

УДК 613.94

Микола Лук'янченко, *професор, декан факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОДЕЛІ САЛЮТОГЕНЕЗУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті вивчається салютогенетична модель здоров'я відомого соціолога медицини А. Антоновського, аналізуються критерії даної моделі до визначення здоров'я людини, розкривається зміст таких понять, як "загальні імунні засоби" та "почуття когеренції", які є визначальними в питанні формування здорового способу життя.

Ключові слова: *здоров'я, модель салютогенезу, біологічні та психологічні особливості людини, почуття когеренції.*

В статье изучается салютогенетическая модель здоровья известного социолога медицины А. Антоновского, анализируются критерии данной модели, что касаются определения здоровья человека, раскрывается суть таких понятий, как иммунные средства и чувство когеренции, которые являются определяющими в вопросе формирования здорового образа жизни.

Ключевые слова: *здоровье, модель салютогенеза, биологические и психологические особенности человека, чувство когеренции.*

In the article the salutogenetic model of famous medical sociologist A. Antonovsky has been studied, the criteria of researched model concerning to the definition of man's health has been analyzed, the sense of such definitions as "generalized resistance resources" and "sense of coherence" which are prominent in the problem of the formation of health life has been revealed.

Key words: *health, the salutogenetic model, biological and psychological man's particularities, sense of coherence.*

Постановка проблеми. Здоров'я населення – це один з основних показників економічного соціально-політичного, культурного розвитку суспільства. Ідеї збереження здоров'я кожного громадянина певною мірою привертали увагу суспільства в різні періоди його розвитку. На сучасному етапі, коли Україна входить у новий період становлення усіх сфер соціального розвитку, проблема фізичного і духовного розвитку молоді, її становлення як соціальної особистості, готової до активної участі в суспільному житті постає гостро актуальною.

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

Тому формування цінності здоров'я на всіх рівнях є важливим завданням не тільки для школи, але й для держави в цілому. Виконання даного завдання, своєю чергою, передбачає переосмислення принципів здорового способу життя населенням, відповідними державними особами та педагогічною наукою.

У сучасному, інформаційно насиченому суспільстві з'являється все більше знань про те, як запобігти хворобам та продовжити людське життя. Ці знання за змістом носять різний характер – медично-професійний, науково-технічний, суспільно-політичний, загально-пізнавальний, навчально-освітній тощо. Якщо медицина (заклади охорони здоров'я) пріоритетом своєї діяльності ставить порятунок людського життя та лікування людини, то інші інституції – сім'я, школа, церква, суспільство, держава – свої зусилля зосереджують на вихованні здорового способу життя, створенні належних соціально-економічних, правових умов для якісного життя особистості.

Сучасні наукові дослідження доводять, що здоров'я людини є складним феноменом, що становить індивідуальну та суспільну цінність. Водночас як зазначає Н. Поліщук, що "здоров'я – явище системного характеру, динамічне, що постійно взаємодіє з довкіллям, яке, своєю чергою, постійно змінюється" [6, 124]. Його також можна розглядати як філософську, соціальну, біологічну, медичну психологічну, педагогічну категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тому й проблеми здоров'я людини на сьогодні є предметом дослідження не тільки медиків (Г. Апанасенко [1], Т. Бойченко, І. Муравов, В. Петленко), але й соціологів (Д. Венедиктов [3], О. Яременко), психологів (В. Леві, А. Маслоу), педагогів (В. Горащук [4], С. Кириленко, В. Оржеховська [5], Г. Шевченко), філософів (В. Климова, В. Скумін, Є. Спірін) тощо. Вони пропонують різні моделі здоров'я людини. Найбільш поширеними серед них є біомедична модель здоров'я (Ф. Капра) та голістична (цілісна) модель здоров'я (Л. Берталанфі, Ж. Бішоп). Біомедична модель здоров'я лежить в основі сучасної медицини і полягає в концепції лікування організму людини, зокрема різних його частин, у той час як голістична модель здоров'я полягає в тому, що причини хвороби людського організму пов'язані не тільки з дисфункцією його окремих органів, але й умовами проживання людини, його середовищем, тому лікування повинно бути всеохоплюючим.

У кінці XX ст. з'явився ряд наукових досліджень, які стали переломними в науках про здоров'я. Йдеться про модель салютогенезу Аарона Антоновського, відомого соціолога медицини, яка в українських науково-педагогічних колах є малознаною.

Тому **метою** статті є дослідження моделі салютогенезу А. Антоновського, аналіз її теоретичних основ та застосування даної концепції на практиці.

Основний виклад. На думку вченого, біомедична модель здоров'я має у своїй основі патогенетичний підхід, суть якого полягає в тому, що нормальним станом організму є гомеостаз (тенденція до підтримання динамічної рівноваги в організмі), а у випадку її порушення слідує спроба приведення організму до рівноваги шляхом активізації власних регуляційних механізмів. Авторегуляційні механізми організму (імунні, ендокринні, нейропсихологічні) починають діяти при порушенні гомеостазу. Таким чином, організм людини переходить у стан самодопомоги. Якщо ж йому не вдається самостійно повернутися до стану рівноваги, то виникають хвороби, лікування яких саме і передбачає заміну власних регуляційних механізмів на процес лікування.

Аарон Антоновський доходить висновку, що в результаті такого підходу відбувається:

а) поділ людей на дві групи – здорових, гомеостаз організму яких не порушений, та хворих, здоров'я яких знаходиться під загрозою, і на лікування яких витрачається більше суспільних коштів, ніж на систему суспільного здоров'я, діяльність якої розрахована на все населення; б) зосередження на причинах хвороб та чинниках, які створюють ризик їх виникнення; в) впевненість у тому, що причиною більшості хвороб є стреси, які є прямою загрозою здоров'ю, тому необхідно створювати стерильне середовище [8, 146].

А. Антоновський пропонує інший підхід до трактування моделі здоров'я, відмінний від патогенетичного, хоча й не відкидає його цілком. Головним питанням у патогенетичному підході є питання, що є причиною хвороб і якими є чинники їх ризику? А. Антоновський відстоює салютогенетичний (від лат. salus – здоров'я, добре самопочуття, щастя) підхід до визначення здоров'я. Його суть полягає в тому, що нормальним станом організму є невпорядкованість, стан порушення гомеостазу, на який мають вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники. Для прикладу, А. Антоновський звертає увагу на те, що людське життя – це своєрідна лінія, яка пролягає між двома крайнощами: повним здоров'ям та хворобою, яка загрожує життю.

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

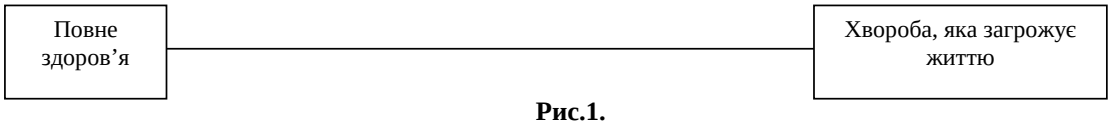

Рис.1.

Між двома крайніми точками знаходяться різні проміжні стани відносно здоров'я або хвороби. Територія здоров'я – це місце на лінії в конкретному часовому вимірі. Його можна охарактеризувати об'єктивно (медична діагностика) і суб'єктивно (з точки зору самого пацієнта). У зв'язку з тим, що місце перебування здоров'я на зазначеній вище лінії постійно змінюється, необхідно піклуватися про всю людську популяцію, яка знаходиться на всій лінії, а не тільки про хворих людей, як вважають прихильники патогенетичного підходу.

Салютогенетична модель здоров'я прагне дати відповідь на декілька ключових питань: чому людям, які працюють у стресових умовах, вдається зберігати здоров'я або швидко його поновлювати в разі хвороби, та чому конкретна особа, незалежно від того, де вона знаходиться на лінії, рухається в напрямку пункту здоров'я. Намагаючись дати відповідь на ці два важливі питання, А. Антоновський визначив два нових поняття: загальні імунні засоби (generalized resistance resources – GBR) та почуття когеренції (sense of coherence – SOC). Загальні імунні засоби є своєрідними буферами для чинників ризику. Здебільшого ними є властивості, притаманні особистості, групі, їх середовищу та культурі, які дають можливість уникнути стресу і дати собі раду в такий спосіб, аби запобігти трансформації напруження в стресовий стан. Такими імунними засобами є:

- властивості людини – біологічні (генетичні, конституціональні), психологічні (почуття самосвідомості, самоконтролю, знання) та міжособистісні;

- фізичне середовище (природне та створене людиною);

- суспільно-культурні чинники – суспільна підтримка, релігія, культура, охорона здоров'я; матеріальні умови, професійне середовище.

Частина з цих засобів є спадковими (біологічними), однак більшість набувається у процесі розвитку особистості та її соціалізації. Разом з тим, важливим для людини є уміння використовувати доступні їй заходи для підтримування власного здоров'я. Це уміння тісно пов'язане з почуттям когеренції (зв'язність, послідовність доказів, аргументів), яке, на думку А. Антоновського, "є всебічною орієнтацією людини, що виражає ступінь, на якому людина має домінуюче, постійне, хоч і динамічне почуття впевненості в тому, що:

- проблеми, які з'являються в житті як з внутрішнього, так і з зовнішнього середовища, мають передбачуваний, структурний і зрозумілий характер;

- засоби, які дозволяють протистояти й розв'язувати ці проблеми, є доступними;

- боротьба з проблемами й негативними явищами є для людини надзвичайно важливою і вимагає її безпосередньої участі" [9, 16].

Почуття когеренції складається з трьох пов'язаних між собою компонентів:

- усвідомленість, яка полягає в здобуванні людиною всебічної, систематизованої інформації, завдяки чому в неї формується почуття, що вона може її зрозуміти, оцінити, передбачити (пізнавальна складова);

- здійсненність – ступінь, на якому людині є доступними засоби для боротьби з викликами, що постають на її шляху. Це впевненість у тому, що при необхідності вона може використати ці засоби (як власні, так і зовнішні), та знає, до кого звернутися за допомогою. Завдяки цьому, людина не почуває себе безпорадною і бере активну участь у подоланні труднощів та розв'язанні проблем (інструментально-пізнавальна складова);

- смисл – ступінь, на якому людина усвідомлює, що її життя має смисл, і що хоча б частину викликів і проблем, які ставить перед нею життя, вона може розв'язати самостійно. Завдяки високому почуттю смислу, дії людини стають усвідомленими і вмотивованими (мотиваційно-емоційна складова). Смисл є одним з найважливіших складників почуття когеренції.

Як засвідчують чисельні дослідження, почуття когеренції позитивно впливає на здоров'я людини і допомагає їй впоратися зі стресами [10]. А. Антоновський вважає, що чим сильнішим є почуття когеренції, тим більше людина має шансів для переміщення себе на лінії в напрямку до точки "здоров'я". Адже при цьому людині легше уникати загроз і небезпек, вона уникає ризикованих ситуацій, краще дбає про своє здоров'я. Крім того, твердо оцінюючи причини стресів, яким важко запобігти, людина трактує їх не як загрози, що все паралізують, а тільки як проблеми, що вимагають додаткових витрат енергії для їх розв'язання. Таким чином, імунні засоби виступають для людини своєрідним

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

потенціалом, вона готова його використовувати для того, щоб самостійно давати собі раду в боротьбі з хворобами.

Формування почуття когеренції починається ще з дитинства і триває до часу, коли людина стає дорослою, набувши певного життєвого досвіду та соціального статусу. При цьому серед усіх елементів життєвого досвіду особливого значення набуває декілька:

- зв'язаність досвіду (стійкість) – формування з цього досвіду певної логічної цілісності, родинної традиції, відсутність раптових життєвих несподіванок, сприяє розвитку компоненту розуміння;

- рівновага між перевантаженням та недовантаженням – розвиває почуття кмітливості, коли вимоги, які ставляться перед людиною від молодшого віку, відповідали її можливостям. Адже висока планка вимог може дати негативний результат так само, як недостатність стимулів може призвести до нудьги та спустошеності;

- участь у прийнятті рішень – стимулює розвиток почуття смислу. Особистість, яка творить дійсність, приймає важливі для себе рішення, розуміє свою роль і місце в суспільстві, має почуття високої відповідальності, а результати й ефективність її власних рішень розвивають у неї переконання про смисл того, що вона робить.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що концепція салютогенетичної моделі здоров'я має всі підстави бути теоретичною основою для формування здорового способу життя людей різних вікових груп.

1. Апанасенко Г.Л., Попова Л. О. Медична валеологія (вибрані лекції). – К.: Здоров'я, 1998. – 248 с.

2. Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье. – Изд. 2-е, доп., перераб. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.

3. Венедиктов Д.Д. Социально-философские проблемы здравохранения // Вопросы философии. – 1980. – № 4. – С. 14 – 24.

4. Горащук В.П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика). – Луганск: Альма-матер, 2003. – 388 с.

5. Оржеховська В.М. Педагогіка здорового способу життя // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 29 – 32.

6. Поліщук Н.М. Характеристика змісту поняття "здоров'я людини" в сучасних дослідженнях // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – №1(3). – С. 124 – 132.

7. Формування здорового способу життя молоді в Україні: національна модель "Молодь за здоров'я" / П. Шатц, О. Яременко, О. Балакірєва та ін. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 130 с.

8. Antonovsky A. Health, Stress and Coping. – San Francisco: Jossey-Bass, 1979. – 225 p.

9. Antonovsky A. The salutodenic model as a theory to guide health promotion // Health promotion international. – 1996. – Vol. 11. – q1. – P. 11 – 18.

10. Eriksson M., Lindstöm B. Validity of Antonovsky's sense of coherence scale: a systematic review // Journal of Epidemiology and community Health. – 2005. – Ð. 460 – 466.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2010

Джерела мудрості

"Фізична праця необхідна для розвитку і підтримання в тілі людини фізичних сил, здоров'я і фізичних здібностей, цього доводити немає потреби. Але необхідність розумової праці для розвитку сил і здорового, нормального стану людського тіла не всі усвідомлюють чітко".

Костянтин Ушинський
видатний педагог-класик

"... необхідно перш за все встановити наукові основи для фізичного розвитку, бо лише при цій умові можливо обґрунтувати відношення фізичних вправ до розумових, дати за допомогою прямих досліджень і узагальнень наукові обґрунтування розумового і морального розвитку школяра в процесі занять фізичною культурою".

П.Ф. Лесгафт
вчений

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com